

Nr 654

Av herr **Ohlin m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 162, med förslag till förordning om allmän varus katt, m. m.*

I proposition nr 162 anför finansministern som skäl för regeringens förslag om en allmän omsättningsskatt bl. a. olika synpunkter på vikten av att nedbringa statens upplåningsbehov. I en samtidigt härmed väckt motion har vi påvisat, att en huvudväg för tillgodoseende av detta betydelsefulla önskemål måste, i motsats till regeringens inställning, vara en stark beskärning av ökningen av de statliga utgifterna.

Bland statens utgifter ingår också utgifter för statens övertagande och skötsel av företag, som enligt vår mening lika väl eller bättre kan drivas i enskild form eller i samägande mellan staten och enskilda intressenter. Statens upplåningsbehov kan avsevärt minskas, om staten erbjuder svenska medborgare att i lämpliga former övertaga en del av statens nuvarande intressen i sådana företag. Med anledning icke minst av det sistnämnda förhållandet vill vi fästa riksdagens uppmärksamhet på följande synpunkter och framställa nedanstående förslag.

Allmänna synpunkter

Vårt moderna, starkt industrialiserade svenska samhälle ställer stora krav på statliga insatser. Detta gäller bl. a. i fråga om vår nationella trygghet, socialvård, sysselsättningsfrämjande åtgärder, ungdomens fosteran och undervisning, forskning, vägar och kraftförsörjning och vården av penningväsendet.

Om inte den statliga verksamheten skall svälla över alla bräddar erfordras samtidigt en successiv avveckling på sådana områden, där den statliga aktiviteten inte ter sig väsentlig. Behovet av utvidgade statliga insatser på vissa områden av samhällslivet förutsätter helt enkelt en avveckling, rationalisering och decentralisering på andra. Det synes därför vara på tiden att nu på allvar pröva hur en avveckling av statens engagemang i en del affärsföretag skall kunna ske.

Denna frågeställning är aktuell inte bara i Sverige. Den återkommer i en rad västerländska industriländer, bl. a. i Tyskland och England, och har där lett till konkreta åtgärder. Den tyska regeringen har sålunda deklarerat sin avsikt att så småningom överföra statsägda bolag i enskild ägo. Ett steg i denna riktning är t. ex. emissionen av aktier i små

valörer i det tyska Preussag-företaget (gruvor och järnverk). Redan har mer än 216 000 personer tecknat sig för sådana aktier. I England har järn- och stålindustrien »avsocialiserats», d. v.s. efter en kortvarig statsdrift återförts till enskilt ägande. Även andra exempel finnes.

Svenska »folkaktier» kan öka det enskilda sparandet

Man kan notera ett växande intresse för aktieköp hos den svenska allmänheten — enskilt eller genom aktieklubbar. Aktieinnehav har blivit populärt. Denna tidsströmning finns all anledning att främja. 60-talets — såvitt man kan förutse — explosionsartade tekniska utveckling torde komma att ställa stora krav på kapitalmarknaden från företagets sida. En ökning av det enskilda sparandet genom möjligheter till placering i realvärden av detta slag är angelägen.

Tillkomsten av »folkaktier» i några kända och som solida ansedda företag skulle säkerligen hos den stora allmänheten väcka och stimulera intresset för ökat sparande i form av värdepappersplaceringar. Folkaktien bör vara en »liten» aktie lydande på relativt lågt belopp, lätt tillgänglig för köp även genom avbetalning, samt bör ges största möjliga spridning.

Det förslag, som framlägges längre fram, är utformat med dessa principiella synpunkter som utgångspunkter.

Folkaktier: en avlastning i statens finansieringssvårigheter

Statens upplåningsbehov för framför allt bostadsbyggandet, kraftverksbyggen och utvecklingen av kommunikationsväsendet är mycket stort. Det skulle avsevärt förbättra den statsfinansiella situationen, om ett ökat, frivilligt enskilt sparande skulle kunna användas för att lyfta av vissa just nu ekonomiskt tyngande statliga engagemang. Till dessa hör betalningen för statens förvärv av stamaktierna i LKAB (Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag). De med inlösen av dessa aktier förknippade kostnaderna uppgår som känt till inte mindre än 800 milj. kronor att betalas i årliga poster på ca 160 milj. kr. fram till 1961. Denna summa utgör betalning för det tidigare enskilda aktieintresset, som under senare år medfört rätt till en utdelning som varit åtskilligt lägre än den på de statliga preferensaktierna.

Staten är numera huvuddelägaren i LKAB, eftersom Grängesbergsbolaget besitter endast en mindre post aktier, som motsvarar ca 4,25 % av LKAB:s aktiekapital.

LKAB:s aktiekapital är numera 500 milj. kronor med en reservfond på 100 milj. kronor, dispositionsfond på något över 78 milj. kronor och fraktgarantifond på 20 milj. kronor. Av skulderna är enligt senaste ba-

lansräkning (30/9 1958) 151 milj. kronor långfristiga och 118 milj. kronor kortfristiga. Försäljningsvärdet har under de senaste åren rört sig omkring 800 milj. kronor och nettovinsten mellan 200 och 160 milj. kronor.

LKAB är alltså ett för svenska folket välkänt bolag med solid ekonomisk ställning. En delvis överflyttning till allmänheten av aktier i LKAB uppfyller alltså de krav, som kan ställas på en försäljning av folkaktier.

LKAB skulle — om kravet om stor spridning tillgodoses vid emitteeringen av folkaktierna — verkligen få den i och för sig önskvärda prägnen av att vara ett folkets eget företag.

Folket och staten gemensamt ägare till LKAB

Det är mycket väl tänkbart att staten frigöres helt från engagemang i LKAB. Förslag i denna riktning har tidigare framlagts från olika håll. En sådan ståndpunkt låter sig väl förenas med vår principiella uppfattning, att staten skall koncentrera sin verksamhet till de för medborgarna samfällt betydelsefullaste avsnitten av den samhällseliga servicen. Å andra sidan talar vägande skäl som länge framhållits från borgerligt håll för ett visst samhällsinflytande i fråga om den speciella naturtillgång det här gäller.

En snabb total utförsäljning av det statliga aktieinnehavet i LKAB torde dessutom stöta på praktiska svårigheter och skulle kunna medföra en del olägenheter med tanke på den kontinuitet i bolagets skötsel, som måste eftersträvas.

Dessa förhållanden talar för att staten i varje fall tills vidare bör behålla ett bestämmande inflytande över LKAB. Det skulle naturligtvis, om aktierna i övrigt spreds på många händer, räcka med en väsentligt mindre post än något mer än 50 %. Vi förordar emellertid i nuläget att utförsäljningen begränsas till något mindre än halva aktiestocken så att staten disponerar över absolut majoritet.

Det kan visserligen då invändas, att de övriga aktieägarna kommer att sakna reellt inflytande över företaget och att huvuddelägaren — staten — skulle kunna missbruka sin ställning till övriga aktieägares förfång. Staten har emellertid självfallet intresse av att bolaget skötes på ett för *alla* aktieägare liksom för de anställda och för bygden tillfredsställande sätt. Det bör vidare erinras om att aktiebolagslagens bestämmelser givetvis måste iakttagas. Staten kan och bör därför icke förfara på ett icke fullt korrekt sätt när det gäller att fördela uppkommande vinstmedel inom bolaget eller t. ex. använda bolagets tillgångar för andra ändamål än sådana, som direkt har med bolagets verksamhet att göra.

De små aktieägarnas insyn i bolagets skötsel

Det är naturligt och självklart, att spridningen av aktieinnehavet i LKAB medför en motsvarande rätt till representation i bolagets styrelse och skäligt inflytande vid tillsättningen av revisorer.

Det finns härvidlag flera möjligheter att tillgodose detta krav. Det torde närmast ankomma på bolagsstämman att medverka till en sådan valordning, varvid t. ex. mönster från in- eller utländska företag med många aktieägare kan komma till användning. I detta sammanhang erinrar vi om de system, som tillämpas av vissa svenska försäkringsbolag.

Nominella värdet å folkaktierna

Dessa aktier bör lyda på ett lågt belopp. Den nuvarande nominella valören på LKAB-aktierna är 1 000 kronor, men de aktier, som utbjudes till allmänheten, bör inte lyda på högre belopp än nominellt *femtio* kronor. Därigenom blir de lättillgängliga för de medborgare, vilka trots ej alltför stora tillgångar vill lägga ned sitt sparande i ett realvärde med säker om än eventuellt något fluktuerande utdelning.

Aktierna bör introduceras på Stockholms fondbörs.

Aktiernas försäljningsvärde

Det torde erbjuda vissa svårigheter att exakt beräkna dagsvärdet på LKAB-aktierna.

Lyckligtvis föreligger en i tiden ej alltför långt avlägsen bedömning av LKAB-aktiernas värde, nämligen det av staten erlagda inköpspriset för stamaktierna. De eventuellt tänkbara vid köpet införda modifieringarna i detta inköpspris — okända för utomstående — torde inte vara av större räckvidd än att de sett på längre sikt inte behöver tillmätas någon betydelse.

Det har tidigare framhållits från olika håll, att staten rimligen inte kunde avhända sig dessa aktier genom kontant försäljning, när staten själv inte erlagt motsvarande likvid. Denna invändning är inte längre relevant, eftersom statens amorteringar på aktieköpet — inkl. 1960 års — troligen överstiger det belopp, som emitteringen av folkaktier kan komma att inbringa t. o. m. budgetåret 1960/61.

Aktierna bör enligt vår mening utbjudas under våren och sommaren 1960 till ett pris av 200 kronor med kupong fr. o. m. räkenskapsåret 1/10 1960—30/9 1961. Emissionskursen har valts så att utsikter till en skälig realränta erbjudes köparna. Detta belopp inkluderar fondstämpel och kurtage. Första utdelningen till de nya aktieägarna skulle följaktligen utgå för det bokföringsår, som slutar den 30/9 1961.

Man kan förutsätta att aktiebrevens jämte kuponger då är färdiga. I avvaktan på de nya aktierna utfärdas förvaringsbevis.

Försäljningen torde i första hand böra ske genom de bestående kreditinstitutens försorg, men även andra försäljningsformer bör kunna användas, om så anses lämpligt. Inköpen bör ske kontant eller på avbetalning mot räntetillägg.

Begränsning av inköpsrätten

Det är inte meningen att denna emittering skall utnyttjas för spekulation. Vi vill sprida aktierna på många händer och räkna med att LKAB-aktierna av medborgarna skall betraktas som en varaktig placering. Man får även förutsätta att staten som huvuddelägare kommer att tillse att utdelningen blir någorlunda stabil.

Inköpsrätten föreslås begränsad till tio aktier per person, vilket beräknat på emitteringskursen betyder sammanlagt 2 000 kronor.

Berättigad till inköp bör vara varje svensk medborgare över 16 år, som vid 1959 års taxering eller senare åsättes till statlig inkomstskatt beskattningsbar inkomst. Behörigheten kan prövas med ledning av taxeringslängderna, varest också notering om utnyttjandet av inköpsrätten sker. Registreringen hos bolaget utgör en ytterligare kontroll.

En omprövning av bestämmelserna beträffande begränsningen av inköpsrätten kan behöva ske, när närmare erfarenheter vunnits.

Det totala emissionsbeloppet

Aktiekapitalet uppgår till nominellt 500 000 000 kronor, varav staten äger ca 479 000 000 kronor och TGO ca 21 000 000 kronor.

Vid bibehållet majoritetsinnehav för staten bör staten disponera över aktier motsvarande nominellt 251 000 000 kronor. Staten kan alltså utförsälja aktier för nominellt 228 000 000 kronor. Emissionskursen har föreslagits till 200 kronor per aktie å nominellt 50 kronor.

Det totala emissionsbeloppet blir då något över 900 milj. kronor. Till att börja med bör försäljningen — med hänsyn till försökskaraktären — begränsas till 1/8 av aktiestocken eller nominellt 62,5 milj. kronor; motsvarande ett emissionsbelopp av 250 milj. kronor.

Andra statliga företag

LKAB:s särställning beträffande företagets omfattning och soliditet samt de vid statsövertagandet tillämpade värderingsgrunderna underlättar ett beslut nu om försäljning av folkaktier i detta bolag efter här angivna riktlinjer.

Beträffande övriga statliga företag, i första hand AB Statens skogs-

industrier, är förhållandena mera svårbedömbara. Principiellt talar emellertid enligt vår uppfattning ingenting emot att en avveckling av statens engagemang sker helt eller delvis även i andra nu statsägda företag än LKAB. Vi har vid flera tidigare tillfällen givit uttryck för denna uppfattning och anser fortfarande att en skyndsamt utredning om lämpliga förfaringsmetoder i sådant syfte bör komma till stånd.

Med stöd av ovanstående hemställes,

att riksdagen — i samband med de genom Kungl. Maj:ts proposition nr 162 aktualiserade budgetfrågorna — måtte besluta:

- 1) att av statens innehav av aktier i Luossavaara-Kiironavaara AB aktier till ett nominellt belopp av 228 000 000 kronor skall erbjudas allmänheten i valörer på 50 kronor per aktie till en emissionskurs, motsvarande ett pris av 200 kronor för varje sådan aktie och i övrigt på i motionen angivna villkor;
- 2) att det genom sådan försäljning till staten inflytande beloppet, som sammanlagt kan beräknas till ca 900 000 000 kronor, må användas för nödvändiga statliga investeringar och således nedbringa statens upplåningsbehov;
- 3) att försäljningen tills vidare under budgetåret 1960/61 med hänsyn till försökskaraktären begränsas till en åttondel av aktiestocken eller nominellt 62,5 milj. kronor, motsvarande ett emissionsbelopp av 250 milj. kronor; samt
- 4) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning beträffande den utsträckning i vilken övriga statsägda företag kan försälas till allmänheten samt lämpliga metoder härför.

Stockholm den 6 november 1959

Bertil Ohlin

O. Malmberg

Bertil von Friesen

Henning Gustafsson

Skellefteå

Sven Wedén

Ragnhild Sandström

Sven Gustafson

i Göteborg